

HERDENKINGSREDE

**Bij gelegenheid van de herdenking fusillade 77 Sovjetsoldaten
(9 april 1942 – 9 april 2025)**

door Caecilia Johanna van Peski

Monument Koedriest, Loes van Overeemlaan, Leusden

LEUSDEN, 09 april 2025

Uwe Excellenties, dames en heren,

De 77 Sovjetsoldaten wiens gewelddadige dood wij vanochtend herinneren en herdenken kregen ook te maken met gruwelijk geweld. Toch, ook in de grootste tegenslag, werd hen gelukkig nog een menselijke hand aangereikt. Die hand kwam van sommige burgers van Amersfoort, die zich het lot aantrokken van de vreemdelingen met de holle ogen die door het Nazi-leger door de straten werden voortgeduwd op weg naar Kamp Amersfoort. Die Amersfoortse hulp zou de Sovjetsoldaten uiteindelijk niet kunnen redden; op dit vroege tijdstip, 83 jaar geleden, vonden zij uiteindelijk alsnog de (vuurpeloton-)dood.

Maar het was een teken van inlevingsvermogen en medemenselijkheid vanuit de Amersfoorters om de Sovjetsoldaten brood toe te stoppen en hen te helpen met opstaan op het moment dat zij van uitputting neervielen in de straat. De Amersfoorters van toen beschreven in getuigenverslagen hoe zij eerst heel sceptisch waren tegenover de Sovjetsoldaten. Wie waren die kleine uitgemergelde mannen met de zwarte ogen, met de Aziatische gelaatstreken die fluisterend spraken in talen die niemand thuis kon brengen?

Angst voor de zo vreemd uitziende buitenstaanders zullen sommige Amersfoorters gevoeld hebben. Angst in het tweede jaar van de Tweede Wereldoorlog, waarin er al zoveel was om angstig over te zijn. Toch won zagezegd de medemenselijkheid het bij sommige Amersfoorters, een gevoel dat het lijden van de mens universeel is en mededogen behoeft.

In mijn eigen werkervaring in oorlogsgebied – ook in landen als Georgië, Armenië, Kazachstan, Oezbekistan en Tajikistan waar de 77 Sovjetsoldaten vandaan kwamen – zag ik dat angst voor het onbekende, de xenofobie, in de mens is ingegeven.

Demoniseren is een stuitende uitingsvorm van de angst voor het vreemde. Demoniseren is het doelbewust negatief afbeelden van mensen.

Ik herinner mij uit mijn eigen praktijk in conflictgebied hoe twee gemeenschappen ieder op de tegenoverliggende oever van een rivier leefden.

‘Ze veranderen ’s nachts in wolven met geel oplichtende ogen en rennen dan met grote sprongen langs de oever’, zei het ene volk.

‘Als we niet opletten, dan komen ze over de rivier om onze kinderen te stelen en in hun kookpotten te stoppen’, zei het andere volk.

Ik besloot door te vragen. Toen bleek dat de twee volkeren elkaar al vele jaren vanaf de oevers van de rivier aan het bekijken waren, maar dat er nooit onderling contact was geweest. De mensen werden van elkaar gescheiden door de rivier, door de idee van ‘de overkant’, door het onbekende dat onbemind maakte en door een tekort aan inlevingsvermogen, het niet in kunnen nemen van het andere perspectief. In feite kenden ze elkaar gewoonweg niet. Uiteindelijk mondde de situatie uit in een oorlog tussen de twee groepen, een oorlog waarin veel slachtoffers vielen.

Demonisering is ook onderdeel van ontmenselijking. Dehumanisering begint wanneer wij elkaar niet meer aankijken. Denk maar aan Kain en Abel.

Demonisering en dehumanisering zijn in niets productief – al helemaal niet voor de oplossing van een conflict. Het leidt enkel tot escalatie, polarisatie en controleverlies over het conflict.

Hannah Arendt schrijft hierover in haar boek over de banaliteit van het kwaad. Arendt leert ons, dat we altijd waakzaam moeten blijven op processen van ontmenselijking en dat goede mensen slechte dingen kunnen doen. Arendt legt uit, hoe ontmenselijking kan plaatsvinden door het opknippen van processen.

Hier refereert Hanna Dosenko, een Oekraïense forensisch wetenschapper en militair ook naar. Dosenko zegt: *‘Moraliteit gaat over hoe we met de doden omgaan, ook de doden van de vijand’*.

Dosenko wijdt in haar onderzoek uit naar hoe gemeenschappen in het midden van de oorlog omgaan met uitvaartpraktijken en netwerken van hen die zorg dragen over de doden. Op het Sovjet Ereveld is eveneens sprake van een netwerk van hen die zorg dragen over de doden. Een netwerk bestaande uit medewerkers van de Stichting, vrijwilligers, bezoekers van het nieuwe Museum Sovjet Ereveld Experience, vrijwilligers, vertegenwoordigers van de Oorlogsgravenstichting, grafadoptanten en u allen op dit vroege uur.

Inmiddels is het 83 jaar geleden dat de 77 onbekende Sovjetsoldaten de dood vonden in de nachtmerrie van de Tweede Wereldoorlog. Na die oorlog kwam er vrede die ons voorspoed en vreugde bracht en misschien ook wel een beetje het vergeten van het verdriet. Maar de banaliteit van het kwade was daarmee de wereld niet uit, want in onze tegenwoordige tijd sterven mensen weer onder soortgelijke, gruwelijke oorlogsomstandigheden. Het maakt duidelijk dat we blijvend waakzaam, weerbaar en samenredzaam dienen te zijn.

In alle vroegte herdenken wij vandaag in onze lamentatie de dood van de 77 gefusilleerde Sovjetsoldaten – te jonge gestorven, te gewelddadige, te ver van

huis. Laat ons daarbij voor ons eigen thuis – en voor het thuis van iedere wereldburger, vandaag naast het verdriet en het mededogen – toch ook de vreugde bezingen; de vreugde die de vrede met zich meebrengt wanneer oorlog plaats maakt voor vredelievend samen zijn.

Dank u wel.